
גבולות של מים
מסע כרטוגרפי-הלכתי בעקבות חידת הירדן ונהר פרת

גבול קבוע (סטטי)

"וּמָחָה עַל כֶּתֶף יָם כִּנֶּרֶת"

הגבול נקבע על פי תוואי היסטורי מימי משה רבנו.
אינו משתנה אם מפלס המים יורד או עולה.

גבול בפני עצמו (דינמי)

"וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל אֹתוֹ"

הנהר עצמו הוא הגבול. ירדן שנטל מזה ונתן לזה –
מה שנטל נטל ומה שנתן נתן. הגבול זז עם הטבע.

Gemini Notebook

פרדוקס מקור הירדן

למה נקרא שמו ירדן?
שיורד מדן

(בכורות נ"ה א')

אין ירדן אלא
מבית יריחו ולמטה

(רבי יוחנן, שם)

כיצד נהר שמקורו הפיזי למרגלות החרמון, מקבל
מעמדו ההלכתי כ"גבול" רק באזור יריחו?

Gemini Notebook

מערת פמייס (מקור המים).
נחלות מנשה ויששכר.
יריחו המוכרת לנו.
קושיית התוספות:
אם הירדן מתחיל רק מ"יריחו", מה מעמדו לאורך עשרות קילומטרים ליד נחלות יששכר ומנשה? האם זה רק גזרת הכתוב ספציפית לשבט בנימין?
Gemini Notebook

התגלית:
'בית יריחו' איננה 'יריחו'

המדרש (בראשית רבה, ויחי) וירושלמי (מגילה) מזהים את "בית יריחו" עם העיר העתיקה בית ירח – השוכנת בדיוק בנקודת היציאה הדרומית של הירדן מהכנרת (אזור סכר דגניה של ימינו).

הירדן ההלכתי מתחיל **בדיוק היכן שהוא יוצא** בפעם האחרונה מהאגמים.

Gemini Notebook

מחזור החיים ההלכתי של נהר הירדן
(לשיטת רש"י)

המים נובעים.
סטטוס: יורד מדן.

מתערב בים.
סטטוס: בטלה חשיבותו כגבול.

שוב מתערב בים גדול.
סטטוס: עדיין נעדר חשיבות עצמאית.

היציאה הסופית מהכנרת.
סטטוס: חשיבותו חוזרת – אין ירדן אלא מבית יריחו ולמטה.

סטטוס: ירדן בשמו ובחשיבותו המלאה (גבול בפני עצמו).

Gemini Notebook

תעלומת נהר פרת: המוכר מול המקראי

הקריטריון	נהר פרת המוכר (עיראק/טורקיה)	נהר פרת של ארץ ישראל (ע"פ חז"ל)
מיקום	הרחק במזרח (שתי מעלות מזרחה)	בצפונה של ארץ ישראל (גבול הארץ)
גודל	נהר עצום ואדיר	הקטן מבין הנהרות (שבועות)
כיוון זרימה	מצפון לדרום	מדרום לצפון (רש"י קידושין ע"א: עדות המהרי"ט)
נקודות ציון	אין עייר בשם כרכמיש על גדותיו	כרכמיש שוכנת על שפתו

הנתונים מצביעים על מסקנה אחת – **חייב להיות נהר פרת** נוסף, שגובל בארץ ישראל.

Gemini Notebook

הפתרון הגיאוגרפי: נהר אורונטס (עאסי)

התאמה 1 (מיקום):
מתחיל בבקעת הלבנון (לביא) – 20 ק"מ בלבד מהגבול הצפוני של ארץ ישראל המקראית (כביש ביירות-דמשק).

התאמה 2 (כיוון זרימה):
זורם מדרום לצפון, בדיוק כפי שהעיד המהרי"ט שראה במו עיניו בטיולו מצפת.

התאמה 3 (מקור המים): ניזון ממי מעיין (לביא) אך גם מהפשרת שלגי הזרמון הסורי (מי גשמים). מסביר את סתירת האמוראים במסכת בכורות (מעיין מול גשמים).

Gemini Notebook

העדות ההיסטורית: מפת הרנברג (1744)

Orontes fl. Phrat

מפה שנשמרה באוניברסיטת פראג, שורטטה על ידי כרטוגרף נוצרי (מסיח לפי תומו). עדות מובהקת לכך שעד לפני כ-280 שנה, הידיעה שנהר האורונטס הוא-הוא נהר פרת של סוריה וארץ ישראל הייתה עובדה גיאוגרפית ידועה ומקובלת (כפי שהכירה המהרי"ט).

Gemini Notebook

חותמת ההוכחה המקראית: כרכמיש

בתנ"ך (ירמיהו מ"ו, דברי הימים ב' ל"ה) מוזכר שוב ושוב מקום מרכזי אחד היושב ממש על גדות נהר פרת: כרכמיש.

לאורך נהר הפרת העיראקי המוכר – לאוורך נ מדוות אין מקום כזה.

אך כאן, על גדות האורונטס האורוונטס סמוך לחמה העתיקה, שוכנת כרכמיש עד היום.

Gemini Notebook

חוק הכלים השלובים: החיבור התת-קרקעי

ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. גשמי החרמון מזינים את נהר פרת העליון (האורונטס).

2

מערכת תת-קרקעית של כלים שלובים מחברת בין אגן הניקוז של הלבנון לבין פרת של בבל. המים יורדים לעומק הקרקע ושבים לעלות ולנבוע במעיינות הבבלים. (כפי שביאר בעל הערוך לנר במסכת כריתות).

3

1

מיטרא במערבא – סהדא רבה פרת"

(גשם בארץ ישראל, מעיד עליו נהר פרת בבבל)

1

Gemini Notebook

תמונת העולם המאוחדת

המפה ההלכתית איננה רק אוסף של קוים, אלא מערכת חיה, פועמת ומחוברת של נהרות, מעיינות וגבולות דינמיים. התלמוד שמר על הגיאוגרפיה המקראית המדויקת – מבית ירח ועד אנטיוכיה – הרבה לפני שהמפות המודרניות שורטטו.

Gemini Notebook